

DIGITAL LITERACY AND WOMEN EMPOWERMENT

Chief Editor

Prin. Dr. Ashok P. Khairnar
J.K. Shah Adarsh College,
Nijampur-Jaitane

Editors

Dr. Kantilal D. Sonawane
Prof. Atish S. Meshram
Dr. Priyanka P. Sulakhe

PRINCIPAL
J.S.Sr.Smt. (U.Paul) Arts &
Late Dr.D.S.Desai Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Ulhasnagar

Digital Literacy and Women Empowerment

©Reserved

ISBN : 978-81-951217-4-8

Publisher & Printer : Yogeshwar L. Jalgaonkar
Dnyanpeeth International Publisher

- Aurangabad** : Banjara Colony, Near Datta Mandir,
Bahadarsingpura, Aurangabad
Dist. Aurangabad - 431001
Contact : 9823724705
- Nandurbar** : Manik Chowk, Opp. Hutatma Shirishkumar
Smarak, Nandurbar Dist. Nandurbar - 425412
Contact : (02564) 220155, 9175510724
- Email** : dnyanpeeth.publisher@gmail.com
- First Edition** : 31 December 2021
- Type Setting** : Rudra Creations, Nandurbar
- Price** : 300/-

Disclaimer : The Authors are solely responsible for the contents of the papers compiled in this volume. The Editors or Publishers do not take responsibility for the same in any manner. Errors if any are purely unintentional and readers are requested to communicate such error to the Editors or Publishers to avoid discrepancies in future.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying (xerox copy), recording or otherwise, without the prior permission.

महिला सक्षमीकरण : ऐतिहासिक-राजकीय सिंहावलोकन

प्रा. शरद बाबुराव सोनवणे

सहाय्यक प्राध्यापक- राज्यशास्त्र विभाग,
श्रीमती विमलबाई उत्तमराव पाटील कला व
कै. डॉ. भास्कर सदाशिव देसले विज्ञान
महाविद्यालय, साक्री, जि. धुळे.(महाराष्ट्र)

प्रस्तावना :

स्त्री-पुरुष यांच्यामध्ये लिंगाच्या आधारावर फरक करून हजारो वर्षांपासून लिंगभाव करण्यात येऊन महिलांना त्यांच्या न्याय्य हक्कांपासून दूर ठेवण्यात आले व पुरुषांना सर्वत्र अधिकचे अधिकार बहाल करण्यात आले. यामुळे स्त्रियांच्या शोषणाची प्रक्रिया ही फार प्राचीन काळापासून चालत आलेली आहे. आधुनिक काळात स्त्रियांचे कामाच्या ठिकाणी होणारे शोषण, स्त्रियांबरील हल्ले, अत्याचार व बलात्कार यासारख्या वाढत्या घटनांमुळे स्त्रियांच्या प्रतिष्ठेवर मोठ्या प्रमाणात आघात होत आहे. यामुळे जाऊन असे म्हणता येईल की, स्त्री प्रतिष्ठेला, स्त्री अस्मितेला क्रूरपणे गंभीर जखमी करणाऱ्या स्त्रीभ्रूणहत्येच्या घटना आधुनिक सभ्य संस्कृतीवर कलंक ठरत आहे. अशाप्रकारे लिंगभेदामुळे आणि लिंगभावामुळे स्त्रियांना पुरातन काळापासून दुय्यम दर्जाची वागणूक मिळत आलेली आहे. त्यामुळे स्त्रियांना सामाजिक व राजकीय प्रतिष्ठा आणि आर्थिक स्वयंपूर्णता लाभलेली नाही. ह्या सर्व कारणपरंपरेची परिणती स्त्रिया ह्या अवला होण्यामध्ये झालेली आहे. लिंगभेदामुळे आणि लिंगभावामुळे अवला झालेल्या स्त्रियांना सबला करण्यासाठी १९ व्या, २० व्या शतकात स्त्रीवादी चळवळी उदयास आलेल्या आहेत. तसेच आंतरराष्ट्रीय स्तरावर संयुक्त राष्ट्र संघटनेने जाहीर केलेल्या मानव अधिकाराच्या जाहीरनाम्यात महिला अधिकाराचा मानव अधिकार म्हणून समावेश केलेला आहे. परिणाम स्वरूप जगातील इतर देशांप्रमाणे भारतात देखील महिला सक्षमीकरणासाठी समाधानकारक राजकीय प्रयत्न सुरु झाले आहेत. याचाच आढावा प्रस्तुत शांघर्षाबद्दल घेण्यात आलेला आहे.

महिला सक्षमीकरणाचा ऐतिहासिक परामर्श :

प्राचीन ग्रीक तत्वज्ञ प्लेटो याने संरक्षक वर्गामध्ये (Guardian Class) स्त्री-पुरुषांना समान स्थान दिले होते. परंतु ऑरिस्टोटलने पुरुषांच्या तुलनेत स्त्रियांना हीन

Digital Literacy and Women Empowerment

PRINCIPAL
F.S.P. & S.O. (Hons) Arts &
Sci. P.O. T. (Hons) Science College
Sakri, Dist. Dhule

◆ 136

महिला सक्षमीकरणाचा राजकीय परामर्श :

महिला सक्षमीकरणासंदर्भात भारताच्या प्रयत्नांचा राजकीय आलेख मांडतांना असे म्हणता येईल की, भारतीय संविधानाने सुरुवातीपासूनच याबाबतीत पुढाकार घेतल्याचे दिसते. भारतीय संविधानांच्या तिसऱ्या भागात समतेचा मुलभूत हक्क सर्व नागरिकांना प्रदान करतांना कलम-१५ मध्ये अशी तरतुद करण्यात आलेली आहे की, "राज्य कोणत्याही नागरिकाला प्रतिकूल होईल अशाप्रकारे केवळ धर्म, वंश, जात, लिंग, जन्मस्थान या अथवा यांपैकी कोणत्याही कारणावरून भेदभाव करणार नाही."^(३) यांबरोबरच स्त्रियांना पुरुषांच्या बरोबरीने विकासाच्या समान संधी उपलब्ध व्हाव्यात यासाठी भारतीय संविधानात अनेक मार्गदर्शक बाबी नमुद करण्यात आलेल्या आहेत. संविधानाच्या चौथ्या भागात राज्य धोरणाच्या निदेशक तत्वांच्या अंतर्गत कलम-३९ (घ) मध्ये संविधानाने राज्याला असा निदेश दिला आहे की, "पुरुष व स्त्रिया या दोघांनाही समान कामाबद्दल समान वेतन मिळावे."^(४) भारताचे संविधान निर्माण करत असतांनाच घटनाकारांनी स्त्रियांना पुरुषांच्या बरोबरीने सामाजिक, आर्थिक व राजकीय अधिकार प्रदान केले होते. असे असले तरी महिला सबलीकरणासाठी शासनाने वेळोवेळी आवश्यकतेनुसार कायदे केले. "सन १९७६ साली भारत सरकारने समान वेतन कायदा करून स्त्री आणि पुरुष कामगारांना समान वेतन देण्याचे ठरविण्यात आले. तसेच मजुर मंत्रालयाअंतर्गत स्वतंत्र महिला विभागाची निर्मिती केली."^(५) "चौथ्या पंचवार्षिक योजनेनंतर महिला सक्षमीकरणाच्या प्रक्रियेमध्ये उल्लेखनीय परिवर्तन झाले, महिला विकासाच्या मुद्द्याची जागा महिला सक्षमीकरणाने घेतली. ७३व्या आणि ७४ व्या घटनादुरुस्तीनुसार पंचायतराज संस्था तसेच नागरी स्थानिक संस्था यांच्यामध्ये महिलांसाठी १/३ आरक्षणाची व्यवस्था या दिशेने सर्वाधिक क्रांतीकारी पाऊल होते."^(६) भारतात महिलांवर होणाऱ्या अत्याचाराची नोंद घेऊन त्यासंबंधीचा अहवाल शासनाला सादर करून महिलांवर अत्याचाराला प्रतिबंध घालण्यासाठी उपाययोजना सुचविण्यासाठी भारत सरकारने ३१ जानेवारी १९९२ रोजी राष्ट्रीय महिला आयोगाची स्थापना केली. यामुळे वर्षानुवर्षे शोषित, पिडीत, वंचित व उपेक्षित स्त्रियांच्या विकासावर विशेष लक्ष दिले जात आहे. महाराष्ट्र शासनाने राष्ट्रीय महिला आयोगाच्या धर्तीवर सन १९९४ साली राज्य महिला आयोगाची स्थापना केली आहे. हे महिला आयोग दरवर्षी महिलांच्या दर्जाविषयी शासनाला अहवाल सादर करतात. या अहवालाच्या आधारावर केंद्र व राज्य सरकार महिलांच्या विकासासाठी व सक्षमीकरणासाठी धोरणे ठरवत असतात किंवा योजना आखत असतात. "२१व्या शतकात पहिल्या दशकात त्रिस्तरीय पंचायत संस्थांमध्ये

महिलांसाठी ५०% जागा आरक्षित करून बिहार सरकारने महिला सक्षमीकरणाच्या दिशेने क्रांतीकारी सुरुवात केली.^{१०५} सन २००६ मध्ये यासंबंधीचा अध्यादेश काढण्यात आला होता. दि. १४ एप्रिल, २०११ रोजी महाराष्ट्र शासनाने पंचायत संस्थांमध्ये महिलांसाठी बिहारप्रमाणेच ५०% आरक्षण जाहिर करून महिला सक्षमीकरणाच्या दृष्टिने महत्वाचा निर्णय घेतलेला आहे. अशा रितीने राज्य पातळीवर, राष्ट्रीय पातळीवर आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर महिला सक्षमीकरणाच्या दिशेने गतिमान वाटचाल सुरु असल्याचे आपणास दिसते.

निष्कर्ष :-

स्त्रियांना आज प्राप्त असलेले दुय्यम स्थान हे भेदभावपूर्ण, सामाजिक-सांस्कृतिक मूल्ये तसेच समाजात लिंगभेदाला प्रस्थापित करणाऱ्या संस्थांमध्ये कायम आहे. या स्थितीचा जीवशास्त्रीय भेदांशी कोणताही संबंध नाही. स्त्री-पुरुष भेद आणि स्त्रियांचे दुय्यमत्व हे मानवनिर्मित आहे. म्हणून आजच्या काळात स्त्रियांना समान दर्जा, समान संधी, व समान वागणूक देण्याची जबाबदारी सर्वस्वी पुरुषांची म्हणजेच पर्यायाने मानवनिर्मित संस्था, संघटनांची आहे. याच तर्कशास्त्राला अनुसरून महिला सक्षमीकरणासाठी राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय पातळीवर सुरु असलेल्या शासकीय व अशासकीय आणि राजकीय व बिगर राजकीय प्रयत्नांमुळे जगातील अनेक राष्ट्रांच्या प्रमुखपदी महिला विराजमान झाल्याचे व होत असल्याचे चित्र आज आपणास पहावयास मिळत आहे. भारताच्या संदर्भात बोलायचे झाले तर भारताचे राष्ट्रपती, पंतप्रधान, लोकसभा विरोधी पक्ष नेत्या, लोकसभा अध्यक्ष, मुख्यमंत्री, राजकीय पक्ष प्रमुख, परराष्ट्र मंत्री, परराष्ट्र सचिव, राजदूत, कैबिनेट मंत्री अशा अनेक महत्वाच्या राजकीय पदावर आणि इतर सर्वच क्षेत्रात महिला आरूढ झाल्याचे आपणास दिसत आहे. म्हणजेच आज महिला समान संधी व समान स्वातंत्र्याचा हक्क उपभोगत आहेत. परंतु यावरून महिलांचे शंभर टक्के सक्षमीकरण झाले आहे असा निष्कर्ष आपणास काढता येणार नाही. महिलांना संसदेत व राज्य विधिमंडळात आरक्षण देण्याचा प्रश्न तसाच भिजत पडलेला आहे. कारण त्यासंदर्भात सर्वच पुरुष वचंस्वकारांनी राजकीय पक्षांनी विधेयक अनेकदा संसदेत मांडले जाऊनही ते संमत होऊ दिले नाही. काळाठी स्त्रियांनी संगठितपणे मतदानाच्या माध्यमातून आपली शक्ती दाखवून देऊन राजकीय हक्क प्राप्तीसाठी म्हणजेच कायदेमंडळात आरक्षण मिळवण्यासाठी संघर्षात तयार व्हावे पडते. कायदेमंडळात स्त्रियांना आरक्षण असाणे हे महिला सक्षमीकरणासाठी घेतला पाहिजे हाट/आघाटीक्या अडथळार आहे. कारण आज महिला सक्षमीकरणासाठी घेतलेल्या उपाययोजनांमुळे महिलांच्या कुडीच्या स्थितीमध्ये आमुलाग्र बदल झालेला असला तरी

स्त्री-शोषणाच्या पध्दती बदलत आहेत. स्त्री स्वातंत्र्याच्या नावाखाली स्त्रीचे बाजारीकरण केले जात आहे. या उत्तर वसाहतवादी व उत्तर आधुनिक काळातील सत्याकडे डोळेझाक करता येणार नाही.

संदर्भ :

ओम प्रकाश गावा, राजनीति चिंतन की रूपरेखा, मयूर पेपरबॅक्स, नोएडा, २००३, पान क्र. ४०९

शैलेन्द्र देवढाणकर, समकालीन जागतिक राजकारण, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, मार्च २०१०, पान क्र. ३५२

भारताचे संविधान, महाराष्ट्र राज्य भाषा संचलनालयाद्वारे अनुवादीत आणि भारत सरकारच्या वर्तमाने मुद्रित व प्रकाशित, येरवडा कारागृह मुद्रणालय, पुणे, २००६, पान क्र. ५ कित्ता, पान क्र. १७

उपरोक्त-२, पान क्र. ३५५

प्रतियोगिता दर्पण, आग्रा, नोव्हेंबर २००८, पान क्र. ६६९

प्रतियोगिता दर्पण, आग्रा, मार्च २००९, पान क्र. १४२०

U.Patil Arts & Science College
Dhule